

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1929>

Y. L. Öğrencisi Davut TEKİN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Ankara /TÜRKİYE

Citation: Tekin, D. (2020). Resimli Türkçe Kamus'ta eşya, araç-gereç adlarının yapısı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(54), 1584-1602.

“RESİMLİ TÜRKÇE KAMUS”TA EŞYA, ARAÇ-GEREÇ ADLARININ YAPISI

ÖZET

Bir milletin en değerli hazinesi, o dili yansıtan ve o dilde yazılmış olan sözlüklerdir. Sözlüklerdeki kelimelerin ruhunda onu kullanan ve işleyen ulusun kültür mirası bulunmaktadır. Bir dilin derinliği ve zenginliği o dilin sözcüğüne bakılarak tespit edilmektedir. Sözcüğü ise kelimelerle anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla kelimelerin bir arada bulunduğu sözlükler sözcüğü açısından önemli kaynaklardır.

Raif Necdet Kestelli tarafından kaleme alınan Resimli Türkçe Kamus Arap harfleriyle yazılan son Türkçe sözlük olması bakımından önem arz etmektedir. Sözlükte Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin yanında Batı kökenli kelimelere de yer verildiği tespit edilmiştir. 18590 söz bulunan sözlüğün içerisinde eşya adları tespit edilerek yapı bakımından incelenmiştir. Eşya adlarını oluşturan bazı eklerin kökeni hakkında görüşler tespit edilerek belirtilmiştir. Bu çalışma ile geçmişte kullanılan fakat günümüzde unutulmuş bazı Türkçe eşya adlarının da tekrar yeni nesillere kazandırılması amaçlanmıştır.

Ulu bir milletin ruhunu yansıtan kelimelerin toplanılıp sözlük haline getirildiği Resimli Türkçe Kamus'un sözcüğünün bir parçası olan eşya adları geçmişten geleceğe aktarılan ve insan yaşamını kolaylaştıran önemli teknolojik unsurlardır. Eşyalar aynı zamanda geçmiş yılların kalıntıları olan ata yadigarlarıdır. Dolayısıyla insan yaşantısının önemli bir unsuru olan eşya adlarının yapı bakımından incelenmesi görevini Türk gençliği olarak üstlenmiş bulunmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Kelime Bilgisi, Gramer.

STRUCTURE OF GOODS AND EQUIPMENT NAMES IN “RESİMLİ TÜRKÇE KAMUS”

ABSTRACT

The most precious treasure of a nation is the words written in that language and reflects the language. In the soul of the words, there is the cultural heritage of the nation who uses the and processes the language. The depth and richness of a language can be detected by looking at the vocabulary of the language. and the vocabulary makes sense with words. Therefore, the vocabulary is an important source where the words are present together.

Resimli Türkçe Kamus written by Raif Necdet KESTELLİ has significant importance as It was the last Turkish Dictionary written in Arabic letters. In this dictionary, there are some western words as well as Arabic, Farsi and Turkish words. Name of goods and things are detected and inspected structurally within 18590 words present in the dictionary. some ideas about The origin of affix and prefixes which constitute the name of goods are detected by indicating. In this study, it is aimed to reintroduce the new generations with words that used to be used for the name of goods and things in past and forgotten now.

The name of goods and things, part of Resimli Türkçe Kamus, which gathers the words reflecting the soul of a nation, are important technological elements which transferred from past to present and make human life easier. Hence the mission of structurally inspecting name of goods and things which is an important element of human life has been undertaken by us, Turkish Youth.

Keywords: Dictionary, Vocabulary, Grammar.

1. GİRİŞ

İsimler bir varlığı karşılayan, zihnimizde şekiller oluşturan kelimelerdir. Bu kelimeler insan yaşamının olmazsa olmazı olan dil unsurlarıdır. Kelimeler olmadan dil olmaz, dil olmadan düşünce olmaz, düşünce olmadan insan olmaz. Dolayısıyla kelimesiz ne bir medeniyet kurulur ne de bir kültür oluşturulur. Dillerde dolaşan Alman filozof Heidegger'in “*Dil varlığın evidir*” sözü de varlığı oluşturan isimlerin

önemini açıklar niteliktedir. Bazı seslerden meydana getirdiğimiz kelimeler hiçbir yapım eki almadan veya başka bir kelimeyle birleşmeden kök halinde veya çekim eki alarak bir anlamı karşılıyorsa biz bunlara basit yapıli kelimeler diyoruz.

Basit kelimeyi Demirci, “Kökünü daha fazla morfolojik olarak bölemediğimiz isimlere basit isimler denir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir yapım eki almamış olan veya birleşme yoluyla yapılmamış olan isimlerdir.” (2015:74) ifadelerini kullanarak açıklamıştır.

Banguoğlu, kelimelerin sözlükteki yalın hallerine lügat kelimeleri; çekim eki alarak kelimelerin başka kelimelerle ilişkilerine ise gramer kelimeleri adını vermiştir. Banguoğlu'nun kökleri ikiye ayırdığını görüyoruz. “Kökler dilimizde baştan beri gördükleri vazifeye göre tabii olarak ikiye ayrılmışlardır. Bir takım doğrudan doğruya *yoğun* (concret) ve *yalın* (abstrait) varlıkları veya onların vasıf, durum ve ilişkilerini gösteren kelimelerdir (kuş, dil, sarı, alt, pek). Bir takımı ise tabiatta olup bitenleri anlatmaya yarayan anlam unsurlarıdır (ak-mak, kaz-mak, duy-mak, sin-mek).” (Banguoğlu, 2019:146). Banguoğlu birinci gruba isim kök ikinci gruba ise fiil kök demiştir. Yani basit yapıli isimler veya basit yapıli fiiller olarak da değerlendirebiliriz.

Balyemez'e göre “Köklerin üzerine doğrudan yapım eki eklenebileceği gibi doğrudan çekim ekleri de eklenebilir. Bazı ders kitaplarında ve soru bankalarında içinde yapım eki bulunmayan “*geldi, başıma, elimde*” gibi kelimeler “kök halinde kelime” olarak nitelendirilmektedir ki bu, doğru değildir. Kök kelimenin yapısında bulunan bütün ekler çıkarıldıktan sonra daha küçük parçalara ayrılmayan bölümdür.” (Balyemez, 2016:139). Öncelikle Balyemez'in savına katılıyoruz. Bu tür kelimelerin aldıkları ekler kelimenin anlamında herhangi bir anlam değişikliği doğurmuyorsa biz bunlara basit kelimeler diyebiliriz.

Korkmaz (2019:117); “Basit kelimeler, herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan ve daha basit kök, ek öğelerine ayrılmayan kelimelerdir. Türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün kelimeler basit kelime gurubuna girer. Bunlar, kök niteliğinde oldukları ve dilin oluşma dönemlerine ait buldukları için sayıları sınırlıdır, yeni kökler yaratılamaz. Ancak, kelime yapımında temel görev bunların üzerindedir. Çünkü kök olmadan kelime yapmak mümkün değildir.” ifadelerini kullanmıştır.

Genel olarak baktığımızda basit kelime için şunları diyebiliriz: Kelimenin en anlamlı birimi olan kök bir basit kelimedir. Basit kelime çekim eki alabilir. Çekim eki kelimenin anlamını değiştirmez. Dolayısıyla kökün anlamında herhangi bir değişiklik olmaz. Basit kelimeler yapım eki alamaz. Çünkü yapım ekleri kelimenin anlamını değiştirir. Basit kelimeler isimlerden oluştuğu gibi fiillerden de oluşur.

Bilindiği üzere dil, içerisinde yaşanan toplum gibidir. Toplum geliştikçe ihtiyaçlar artar. Dolayısıyla ihtiyaçları karşılayan yeni kavramları türetme gereksinimi doğar. Böylelikle köklere ekler getirilerek veya yabancı dillerden bazı kelimeler alınarak toplumun bu ihtiyacı giderilmeye çalışılır. Yani toplumlar nasıl ki gelişip büyüyorsa dil de zaman geçtikçe yeni kelimeler ve yeni kurallar içerisine alarak büyümeye devam eder. Wittgenstein'in da dediği gibi “Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır.” Yani benim bildiğim kelime ve kavram sayısı ne kadar fazla ise kullanabildiğim cümle tipleri ne kadar çeşitli ise benim düşünce dünyam da o kadar güçlüdür. Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Dolayısıyla bir varlıktan başka bir varlık yaratmak için kullanılan ekler kelimenin sonuna eklenir. Köke getirilen bazı eklerle oluşturulan, değişik anlamlı yeni kelimelere türemiş kelime diyoruz. Türemiş kelimeler yapım ekleri olarak oluşturulan yeni bir kavramı karşılayan kelimelerdir. Örneğin kitap kelimesi, basılı ya da el yazılı kağıt yaprakların ciltli ya da cilsiz olarak bir araya getirilmiş biçimi olarak tanımlanır. Kitaplık kelimesi ise tanımlanan bu nesnenin muhafaza edildiği yerdir. Bu örnekten yola çıkarak şunu demek mümkündür: Bir nesneden farklı bir nesne veya bir kelimedenden farklı bir kelime yaratan ekler yapım ekidir. Bu ekler hem isimlere hem de fiillere gelir. Bu eklerle oluşturulan yeni kavramlar ise türemiş kelimelerdir.

Korkmaz, “Türemiş kelimeler kelime türetme yoluyla elde edilir. Bu yol, kelime kök ve gövdelerine ekler getirilerek değişik anlamda yeni kelimeler yapma yoludur.” diyerek Türkiye Türkçesinde türetme için kullanılan dört ek türünü sıralamıştır (Korkmaz, 2019: 118):

1. Addan ad türeten ekler,
2. Fiilden ad türeten ekler,

3. Addan fiil türeten ekler,
4. Fiilden fiil türeten ekler.

Korkmaz; sıfat, zamir zarf, edat, bağlaç gibi ad soylu kelimeler türeten eklerin de olduğunu belirtmiştir- (Korkmaz, 2019:118).

Balyemez, türetmeyle ilgi şu açıklamayı yapmıştır: “Bir dildeki yeni kelime ihtiyacı öncelikle *türetme* veya *birleştirme* yoluyla karşılanır. İhtiyaç duyulan her yeni kelime için yabancı dillerden kelime alınması durumunda zaman içinde o dilin kendi kelimeleri de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Oysa sondan eklemeli bir dil olan Türkçenin kelime türetme sistemi oldukça sağlamdır. Elbette ki kelime türetme sırasında dilin kurallarına uymak, ekleri ve kökleri doğru kullanmak gerekir- (Balyemez, 2016:143).

Aksan, yapılan araştırmalarda Türkiye Türkçesinde türetmede görev alan biçimbirimlerin sayısının 100’ü geçtiğini belirtmektedir. Almancada yabancı ekler bir yana bırakılırsa bu sayının 60’ı geçmediğini ifade etmiştir ve “Türkçenin bu özelliği, ona her türlü kavram, her yeni kavramı karşılayabilme olanağı sağlamaktadır.” (2017:75) açıklamasını eklemiştir.

Banguoğlu: “Türkçenin üretim eklerini geldikleri köklere ve yaptıkları tabanlara göre iki yönlü sınıflarsak dört türlü üretim ekimiz olduğu meydana çıkar.” açıklamasını yaptıktan sonra eklerin sınıflandırmasını şu şekilde vermiştir (2019:149):

1. İsme ek isim ekleri: -ci -lik -siz, *deniz-ci, taş-lık, dil-siz* gibi.
2. İsme ek fiil ekleri: -e- -se- -ele-, *kan-a-mak, su-sa-mak, dış-le-mek* gibi.
3. Fiile ek isim ekleri: -me -gin -it *dol-ma, ol-gun, geç-it* gibi
4. Fiile ek fiil ekleri: -in- -dir- -ele-, *döv-ün-mek, an-dır-mak, serp-ele-mek* gibi.

Sebzecioğlu, *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde *Ekleme* başlığı adı altında şu açıklamada bulunmuştur (2016:142): “Tabanlara; bağımlı, dilbilgisel ve türetimsel özelliklere sahip biçimbirim, yani türetim eki ekleme (affixation) yoluyla sözcük yapma sürecidir. Dilin tipolojik özelliğine göre *önek* (prefix) kullanılan *önekleme* (prefixation), *içek* (infix) kullanılan *içekleme* (infixation), *sonek* (suffix) kullanılan *sonekleme* (suffixation) biçiminde türleri vardır. Türkçede ekleme süreci sonekleme biçiminde gerçekleşmektedir.”

önek → ek + taban: un + happy (İngilizce)

içek → ta (ek) ban: iş- t- igal (Arapça)

sonek → taban + ek: kitap + çı (Türkçe)

serpik ek → ek + taban + ek: ge- geb - en (Sebzecioğlu, 2016:142).

Yukarıda da görüldüğü gibi dillerde kelime türetilirken sözcüğün son, ön veya iç kısımlarına ekler getirilerek yeni kelimeler türetilir. Türkçede de ekler kelimenin sonuna getirilerek yeni kelimeler oluşturulur. Bütün bu bilgilerden yola çıkarak türemiş kelimeler için şöyle bir tanım yapılabilir: Kelimenin kökü olan isim ya da fiillere en az bir yapım eki getirilerek kelimenin anlamı dışında yeni anlamlar kazandırılıp oluşturulan kelimelere türemiş kelimeler diyebiliriz.

Türemiş kelime oluşturulurken kullanılan yapım eklerini Ergin; “Türkçede ikisi isim, ikisi fiil gövdesi olmak üzere dört çeşit kelime gövdesi vardır. Bunlar isimden yapılmış isim, isimden yapılmış fiil, fiilden yapılmış isim, fiilden yapılmış fiil gövdeleridir” şeklinde tasnif ederek bunları şu şekilde açıklamıştır (Ergin, 2009:153-200):

1. İsimden isim yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler.
2. İsimden fiil yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Yani

isimden fiil yapma ekleri isimden isim yapma eklerinden ve fiilden isim yapma eklerinden sonra gelebilirler.

3. Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler. Yani, fiilden isim yapma ekleri isimden fiil yapma eklerinden ve fiilden fiil yapma eklerinden sonra gelebilirler.

4. Fiilden fiil yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler. Yani fiilden fiil yapma ekleri isimden fiil yapma eklerinden ve fiilden fiil yapma eklerinden sonra gelebilirler.¹

Türkçede kelime türetme yollarından biri de birleştirmedir. Bu yolla isimler, fiiller veya kelime türleri birleştirilebilir. Kelimenin en anlamlı birimi olan iki kökün birleşmesinden birleşik kelime meydana gelir. Birleşmenin çok fazla çeşidi vardır. İsim + fiil, fiil + isim, isim + sıfat, çekimli fiil + çekimli fiil, vs.

Aksan (2017:77), birleştirme için: “Türkçenin yeni yeni kavramları karşılayabilmesini, sözcüğünü zenginleştirebilmesini sağlayan bir başka yapısal niteliği, ayrı ayrı sözcükleri birleştirme yoluyla birleşik adlar oluşturmasıdır.” ifadelerini kullanmıştır.

Demirciye göre “Birleşik isimler birden fazla kelimedenden meydana getirilen isimlerdir. Birleşik bir isimde en az iki kelimenin olması gerekir. Birleşik isimler oluşum yolları bakımından çok çeşitlilik gösterir. İsim tamlaması, sıfat tamlaması, iki çekimli fiil, isim artı çekimli fiil türü bunlardan sadece bir kaçıdır.” (2015: 75).

Korkmaz, Türkiye Türkçesinde şekil yapıları ve taşıdıkları nitelik bakımından iki türlü birleşik kelime olduğunu belirtir (2019: 190-191):

1. Birleşik kelimeyi oluşturan sözcüklerden her birinin kendi anlamını koruyarak oluşturduğu birleşikler: akciğer, açık öğretim, akşam yemeği, bahçe duvarı, boyun bağı, çalar saat vb.
2. Birleşik kelimeyi oluşturan kelimelerden biri veya her ikisi ya ses yapısı ya da anlam bakımından birer değişme ve dönüşme aşamasından geçerek kaynaşmış ve yeni bir kavrama karşılık olmuşlarsa, bunlar bitişik yazılır: cumartesi (cuma ertesi), pazartesi (pazar ertesi), kaynana (kayın ana) vb. Dilimizin birleşik ad oluşturmak için başvurduğu gramer kalıpları ad tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme, sıfat fiil, vb. kelime gruplarıdır.

Banguoğlu'na göre birleşik kelime: “İki veya daha çok kelimeyi farklı bir kavram karşılamak üzere belirli şekiller içinde bir araya getirerek birleşik kelimeler kazanırız. Üretimle birleşenlerden yalnız biri, taban müstakil anlam taşır, ek anlamda değişiklik yapan bir unsurdur. Birleşimde ise iki kelime önceden, ayrı anlamlar taşırlar. Bunların tek kelime gibi ayrılmaz bir tek kavramı karşılayacak şekilde kaynaşması birleşik kelimeyi meydana getirir.” Banguoğlu bu açıklamalardan sonra şu örnekleri vermiştir (2019:294): *Zeytin yağı, kara dut, iş görmek, az çok.*

Burada birleşenler kendi anlamlarını yeni bir kavram yaratmak için eşit değerlerle ortaya koymuş olabilecekleri gibi bunlardan biri ötekini daha yakından belirtmek, yada tasvir etmek için anlamını yitirmiş olabilir (az çok, ikisi ortası demek olur, ama zeytin yağı artık zeytin değildir). Birleşimde asıl olan anlamın bütünlüğüdür (Banguoğlu, 2019:294).

Bütün bu bilgiler doğrultusunda çalışmamıza konu olacak birleşik kelimeleri şöyle tanımlayabiliriz: İki veya daha çok kelimenin bir tek kavramı karşılamak üzere birleşip bir araya gelmesiyle oluşan isimlerdir. Türkçede birleştirme yoluyla yeni kelimeler türetilir. Birleştirmenin çok fazla çeşidi vardır. İsim + fiil, fiil + isim, isim + sıfat, çekimli fiil + çekimli fiil vs. Dilimizde birleşik isim oluşturmak için kullanılan bazı gramer kalıpları vardır. Bunlar: İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil vb. kelime gruplarıdır. Çalışmamızda kelime grupları kalıbıyla oluşan birleşik eşya adları tespit edilerek gösterilmiştir.

¹ Çalışmamız, Resimli Türkçe Kamus'ta türemiş yapıllı eşya adlarını oluşturan eklerle sınırlıdır. Bu ekler değerlendirme kısmında verilmiştir. Türkçedeki yapım ekleri tasnifleri için Ergin'in Türk Dil Bilgisi çalışmasına (s.154-200) bkz

2. RESİMLİ TÜRKÇE KAMUS' TA BASİT YAPILI EŞYA ADLARI

abajur: *Fr. is. Alafranga pencere kafesi. Galatı: Pancur. Lâmba siperi. (s.1)*

ağış: *T.is. Gömeçten bal sağdıkları alet, "anış" da denir. (s.4)*

ağ: *T.is. Kafes gibi seyrek örgü: balık ağı, örümcek ağı. (s.4)*

ampül: *Fr. is. Elektrik şişesi ki ziya bu şişenin içinden intişar eder. Elektrik lâmbası. (s.13)*

anahtar: *T. is. Kilit açacak alet. (s.13)*

araba: *T. is. Dört veya fazla tekerlekler üzerinde hareket eden Vâsita-i nakliyye Yük arabası, at arabası, otomobil arabası, tramvay arabası, öküz, manda arabası. (s.13)*

arakıye: *Ar. is. Tiftikten ince bir külâh ki eskiden dervişler giyerlerdi. (s.15)*

ard: *T. is. Buğdayı azar azar döven değirmen hunisi. (s.16)*

arda: *T. is. Yere dikilen nişan değneği. Çıkrıkçı kalem. (s.16)*

argaç: *T. is. Bez dokunurken enine atılan iplik, mukabili "arış"tır. (s.16)*

aşık: *T. is. Hayranların diz kapaklarından çıkan ufak bir kemik. Bu kemikle oynanan oyun. (s.20)*

atlas: *T. is. Harita mecmuası. Bir nevi ipek kumaş. (s.22)*

avadanlık: *T. is. Sanat sahibinin âlât ve edevatı. Takım. (s.22)*

avize: *Far. is. Billurdan veya madenden kollu ve saçaklı ve müteaddit mum veya lâmbaları havi sanatkârane yapılmış tavan askısı. (s.23)*

ayna: *Far. is. insan ve eşya şekillerinin içinde aynen teressüm ve tecessüm ettiği arkası sırlı cam. Mir'ât. Türkçesi "gözü." (s.24)*

bacı: *T.is. Büyük pencere manasına Farisidir. Türkçede ocakların dumanını dışarıya çıkarmak için çatının arasında yapılan menfeze denilir. Tepe penceresi. (s.27)*

badya: *T. is. Ağzı yayvan saksı biçiminde toprak veya billurdan bir nev'i su kabı. (s.28)*

bagal: *Ar. is. Koltuk. (s.28)*

bağırdak: *T. is. Aslı: Bağıldak. Beşikte yatan çocukların kundaklarını bağlamak için kullanılan kumaştan enli bağ. Kadınların kullandıkları âdet bezi. (s.29)*

bakir: *T. is. Kırmızıya mail maruf maden. bakir çalmak bakir pası karışarak zehirli olmak. (31)*

bakra: *T. is. Bakırdan mamul kulplu büyük kap. (s.31)*

balar: *T.is. İnce tahta. (32)*

bâlîn: *Far. is. Yastık, koltuk yastığı. (32)*

balon: *Fr. is. Havadan hafif bir gaz kuvvetiyle doldurularak havaya yükselen küre şeklinde ve altında oturmaya mahsus büyük bir sepeti havi suûd aleti. Gazla dolu, havaya uçan bir nev'i renkli ve ince top ki çocukların en kıymetli oyuncasını teşkil eder. (s.33)*

balta: *T. is. Odun vesaire kesmeye mahsus saplı alet, nacak. (s.33)*

balyoz: *T. is. Gayet iri çekiç. (s.33)*

bambu: *Fr. is. Hint kamışı, hezârân. Hezârân baston. (s.33)*

bandıra: *İt. is. Ecnebi sancağı, bayrağı. (s.33)*

bardak: *Far. is. Su vesaire içmeye mahsus billûrdan veya madenden mamul kulplu veya kulpsuz kap. (s.34)*

bardan: *Far.is. Heybe, çuval. (s.34)*

baston: *İt. is. Değnek. Elde olduğu hâlde gezilen zarif ve süslü sopa. (s.36)*

- bat: *Ar. is. Kaz. Kaz şeklinde kap, sürahi. (s.37)*
- bebek: *T. is. Küçük çocuk. Çocuk tabiatlı adam. Kız çocuğu şekil ve kıyafetinde mukavvadan, tahtadan, alçıdan vesairenden yapılan kız çocuklara mahsus oyuncak. (s.39)*
- beşik: *T.is. Küçük çocukları yatırıp sallayarak uyuttukları maruf yataklık, mehd. (s.46)*
- biz: *T.is. Kunduracı ve saraçların iğneyi geçirecekleri yeri delmeye mahsus tahta saplı sivri demirden alet. (51)*
- bukağı: *T.is. Köstek, zincir, pıranga. Atın ayağına vurulan bent. (s.54)*
- burgu: *T. is. Dönerek tahta vesaire delmeye mahsus alet. Şişelerden tıpa çıkarmaya mahsus alet. (s.55)*
- burunduruk: *T.is. Sert atları zapt için burunlarını sıkıya mahsus tahta kısıkaç. (s.56)*
- büfe: *Fr. is. Tabak, bardak gibi şeyleri, çerez gibi yiyecekleri saklamaya mahsus dolap. (s.56)*
- cam: *T. is. Maruf şeffaf cisim, şişe. (s.59)*
- cezve: *T.is. Kahve pişirmeye mahsus saplı küçük kap. (s.65)*
- cımbız: *T.is Kil yolmaya veyahut batan diken vesaireyi tutup çıkarmaya mahsus ufak maşa şeklinde küçük alet. (s.65)*
- çamçak: *T. is. Ağaçtan yapılmış su kabı. (s.73)*
- çan: *T. is. Çingırağın büyüğü ki kiliselerde. (s.73)*
- çanak: *T. is. Toprak kap, topraktan yemek kabı. (s.73)*
- çatal: *T. is. Sapı bir olup ucu iki veya birkaç kol olan şey veya alet. Yemek yemek için kullanılan dişli maruf madeni alet. (s.75)*
- çatana: *T. is. Buharla müteharrik pek küçük vapur, istimbot. (s.75)*
- çeki: *T.is. Tartı, vezin. Dört kantardan ibaret vezin ki odun, taş vesaire tartısında kullanılır, mec. Nizam, tertip, müvazene. (s.76)*
- çember: *Far.is. Daire, bir daireyi ihata eden şey. Kadınların başlarına bağladıkları yazma, yemeni. Fıçılara vesaireye geçirilen müdevver demir kuşak. (s.77)*
- çengel: *Far. is. Bir şey asmaya mahsus demirden kanca. (s.78)*
- çeşnili: *T. is. Eczalı, kapsüllü (tüfek). (s.78)*
- çıkırık: *T. is. Kuyudan su çıkarmak için el ile döndürülen dolap, iplik sarmaya mahsus çark. (s.79)*
- çukal: *T.is. Zirh, cebe. Çömlek, topraktan kulplu kap. (s.82)*
- damga: *T. is. Damga. Bir cismin üzerine nişan olmak üzere boya ile yahut kızgın demir vesaire ile basılan mühür, bu mühürü basmaya mahsus alet, nişan, alâmet. (s.88)*
- dinamo: *Fr. is. Elektik hâsıl eden makine. (s.99)*
- dinar: *Ar.is Eski bir altın sikkesi. (s.99)*
- dümbelek: *T.is. Basit ve iptidai bir âlet-i musikî, mec. (s.106)*
- eğe: *T. is. Maden törpülemeye mahsus ince dişli çelik alet. Törpü. (s.112)*
- ekser: *T. is. Demir çivi. (s.113)*
- enger: *T.is. Çengel sakızı. (118)*
- eyer: *T.is. Hayvana binmek için üzerine konan meşin palan. (s.126)*
- faraş: *T.is. Süprüntüleri toplamaya mahsus tenekeden bir nev'i yarım kutu. (s.130)*
- fass: *Ar. is. Yüzük taşı. (s.131)*

- fener: Yun. is. *Camla kapalı mum veya lâmba mahfazası. Sahillerin muhataralı kısımlarında gece vapurlara yol gösteren kuleler veya dubalar üzerinde sabit veya döner meş'al.* (s.132)
- fes: T. is. *ilk defa Afrika'da Fas'ta yapılan kırmızı bir serpuş. Bu iptidai serpuş 1925' te Türkiye'den kaldırılmış, bütün Türkiye Türkleri medeni serpuş olan şapkayı kabul etmiştir.* (134)
- fiçî: T. is. *Tahtadan çemberli üstüvâne şeklinde büyük kap, varil.* (s.135)
- folluk: Ar is. *Tavukların yumurtladıkları yuva veya sepet.* (s.139)
- foya: it. is. *Elmas taşları altına konulan ince varak, mec. Sahtelik.* (s.139)
- fûls: Ar. is. *Bakir sikke, mangır para, kuvvetsiz para.* (140)
- galoş: Fr. is. *Çamurdan muhafaza için potinlerin üstünden giyilen kundura, lâstik.* (s.143)
- güğü: T.is. *Su taşımaya ve ateşte kaynatmaya yarayan bakırdan testi. Büyük kahve cezvesi.* (154)
- harar: T.is. *Büyük çuval.* (s.168)
- havan, haven : Far. is. *İçinde bir şey dövmeye mahsus kap.* (s.174)
- havruz: T. is. *Abdest alınacak kap, lâzımlık, oturaak.* (s.174)
- hazef: Ar. is. *Topraktan yapılan çanak çömlek gibi şeyler.* (s.176)
- hevenk: T. is. *Asılmak üzere bir sapa geçirilmiş meyve demeti.* (s.180)
- hokka: Ar is. *Küçük yuvarlak kutu, yazı yazmak için içine mürekkep konan kutu. Hokkabazın el çabukluğuyla evirip çevirdiği kutu.* (s.185)
- hortum: Ar. is. *Filin burnu. Tulum baya takılan hortum, boru.* (s.186)
- hotuz: T. is. *Vaktiyle ferace giyen kadınların başlarına yaptıkları süslü örtü. Kuş tepesi, binalarda yapılan bir nev'i tezyinat.* (s.186)
- huni: T. is. *Ağız dar kaplara nâyiât dökmekte müstamel alet.* (s.188)
- ışkırık: T.is. *Topraktan su düdüğü.* (s.195)
- ibrik: T. is. *Kulplu ve emzikli su koymaya mahsus kap.* (s.197)
- ibre: Ar. is. *İğne: pusulanın ibresi.* (s.197)
- ispati: T.is. *İskambil oyununda sinek tabir edilen ve şeklen yonca yaprağına benzeyen siyah işaretli kâğıtlar.* (s.214)
- izmarit: T. is. *Sönmüş ve yere atılmış sigara ucu.* (s.223)
- kaçak: T. is. *"Kap" kelimesiyle beraber kullanılır: kap kaçak mutfak edevatı, çanak çömlek.* (s.228)
- kafes: Ar. is. *Malum kuş mahbesi. İnce tahtalardan yapıp pencereleere takılan küçük aralıkları havi siper.* (s.229)
- kalbur: T.is. *Eleğin büyüğü.* (s.131)
- kalem: Ar. is. *Kamış. Nay. Eskiden kullanılan kamıştan âlet-i tahrîr. Alelumum yazı yazılan alet. Maden ve taşı oymaya mahsus, ucu keskin çelikten alet.* (s.231)
- kalıp: Ar. is. *Bir şekilde dökülmesi matlup olan şeylere mahsus zarf.* (s.231)
- kamçı: T.is. *Kırbaç.* (s.232)
- kandil: Ar.is *İçinde zeytinyağı yakılan basit ve iptidai tenvir aleti.* (s.233)
- kantar: Ar. is. *Çok ağır şeyler tartan büyük terazi, kantar. Kırk okkadan ibaret ağırlık miktarı.* (s.234)
- kap: T. is. *Mahfaza. Kapak, cilt. Su ve yemek vesaire vaz'ına mahsus şeyler. Sahan, tabak. Ayakkabı potin vesaire.* (s.234)
- kargı: T. is. *Ucu demirli değnek, mızrak.* (s.236)

- karlık: *T.is. Su vesaireyi soğutmaya mahsus camdan veya bakırdan kap.* (s.237)
- karmuk: *T. is. Büyük kanca.* (s.237)
- kaşağı: *T. is. Hayvanları kaşıyıp tozlarını düşürmeye mahsus alet.* (s.239)
- kay: *T.is. Çakmak ve sürtme ile tutuşturulan kuru şey.* (s.241)
- kavuk: *T.is. İçi boş şey, kap. Vaktiyle başa giyilen.* (s.241)
- keçe: *T. is. Yalnız düğümle yapılan yün aba. Hail, seccade, kilim.* (s.244)
- kefe: *T.is At tamarında kullanılan kıldan kese, kebre.* (s.245)
- kelek: *T. is Üfürüp şişirilmiş tulumlardan yapılan şal. Dicle nehrinde çok kullanılır.* (s.246)
- kerki: *T. is. Büyük balta.* (s.248)
- kıymık: *T. is. Balta darplarıyla fırlayan kemik, et veya tahta parçası.* (s.255)
- kile: *T. is. Hububat ölçüsü, ölçek.* (s.256)
- kolan: *T. is. Enli, yassı ip. Hayvana bağlanan kayış bağ. Salıncak ipi.* (259)
- kopça: *T.is. Düğme ve iplik yerine telden vesaireden erkekli dişili çengel.* (s.261)
- kopuz: *T. is. Eski Türklerin şiir terennüm ederek çaldıkları iptidaî musiki aleti.* (s.261)
- koz: *T. is. Ceviz, iskambil vesair kâğıt oyunlarında kazanan kâğıt.* (s.262)
- köstek: *T.is. Hayvanların ayaklarına takılan bağ. Saat kordonu. Gemi direklerini bordalara bağlayan sabit halat.* (s.263)
- kubur: *T.is. İçi boş, dar, uzun kap. Abdesthane deliğinden lâğıma inen amûdî mevzu künkler.* (s.264)
- kuskun: *T.is. Atın kuyruğundan geçen kayış.* (s.267)
- küfegi: *T. is. Sünger ve sünger gibi şeyler.* (s.269)
- külünk: *T. is. Kazma, taş kırmaya mahsus büyük bir kazma.*(s.269)
- küp: *T. is. Topraktan mamul karınlı, ağız ve dibi dar büyük kavanoz.* (s.270)
- küpe: *T.is. Kadınların ve bazı erkeklerin kulaklarına taktıkları halka.* (s.270)
- lâhuraki: *T. is. Hint lâhurîsine takliden yapılan yünden ince bir kumaş.* (s.273)
- lâl: *Yakut gibi kırmızı, kıymetli bir taş. Kadın dudağı ve şarap gibi kırmızı şeylerden kinaye olur. Kırmızı bir cins güzel mürekkep.* (s.274)
- lâpa: *T.is. Sulu pilâv. Keten tohumundan vesaireden yapılan ilâç.* (s.274)
- lâvta: *T. is. Doğamayan çocukları analarının rahminden almaya mahsus kısaç gibi bir alet. Lâvta ile çocuk alan tabip veya kâbile.* (s.275)
- leğen: *T. is. Eskiden içinde el yıkanan maruf kap. Bunun çamaşır yıkanmasına mahsus nev'i de vardır.* (s.276)
- lobut: *T. is. Kısa ve kalın sopa.* (s.279)
- makas: *T. is. Yumuşak şeyleri kesmeye mahsus ma'lûm alet.*(s.286)
- mandal: *T.is. Kapı ve pencere kapamaya mahsus döner tahta veya demir.* (s.287)
- mangal: *T. is. Ateş konulmaya mahsus ayaklı madenî kap.* (s.289)
- marpuç: *T. is. İnce meşinden yapılmış boru ki nargileye takılır.* (s.289)
- masa: *T.is. Yemek yemeye veya yazı yazmaya mahsus dört ayaklı tahtadan yapılan şey, trapez, softa.* (s.289)
- maske: *Fr.is. Örtü, nikap: maskeli balo.* (s.289)

- masura: *T.is. Çıkırıktaki iplik sarılıp mekiğe takılan kalem. Çeşme zıvanası. (s.290)*
- maşa: *T.is. Ateş tutmaya mahsus çatal alet. Maşa şeklinde muhtelif cesamette aletler. (s.290)*
- maşrapa: *T. is. Su İçmeye mahsus kap. (s.290)*
- matara: *T. is. Askerin yanlarına astıkları meşinden veya tenekeden su kabı. (s.291)*
- maymuncuk: *T.is Her kilidi açar hırsız anahtarı.(s.292)*
- mekik: *T. is. İplik sarılı masura içine konulan çulha veya dikiş makinesinin malûm aleti. (s.297)*
- mızrak: *Ar.is. Uzun saplı ve ucu sivri demirli harp aleti ki süvariler kullanır. Kargı. (s.310)*
- mihenk : *T.is Mihel taşı, altının ayarını anlamak için kullanılan siyah taş. mec. Tecrübe. (310)*
- mikroskop: *Fr.is. Gözle görünmeyen gayet küçük şeyleri gösteren alet, hurde-bîn. (s.311)*
- mum: *T. is. İç yağının, bal mumunun içine fitil konularak değnek gibi yapılan, ucu yakılıp aydınlık hâsıl eden maruf şey. (s.321)*
- muşamba: *T. is. Üzerine bal mumu sürülmüş bez, üstüne kauçuk sürülerek su geçmez bir hâle getirilen bir kumaş ve bez. Böyle kumaştan mamul üstlük, yağmurluk. (324)*
- muşta: *T. is. (Farisîden) Yumruk. Ayak yemenisi dikenlerin meşini dövdükleri demirden veya tunçtan alet. (s.324)*
- nacak: *T.is Büyük balta. (s.353)*
- ney: *Far. is. Nay. Kamıştan musiki aleti. (s.364)*
- ok: *T. is. Yayla atılan ucu sivri demirden arkası tüy şeklinde düz, ince ve kısa değnek. Ok gibi düz olan alet: araba oku, saban oku. (s.370)*
- okka: *T. is. Dört yüz dirhemden ibaret sıklet vezni. "Kıyye" tarzında kullanılması yanlıştır.(s.370)*
- oklava: *T. is. Hamur yufkası açmaya mahsus ince ve düz değnek. Merdane. (s.370)*
- oluk: *T. is. Açık boru: yağmur oluğu. Yiv. Oyulmuş yol. (s.371)*
- orak: *T. is. Ekini biçmeye mahsus keskin ve eğri alet. (s.371)*
- otağ: *T. is. Büyük ve süslü çadır. Otakçı bu nev'i çadırı yapan. (s.372)*
- ögendere: *T.is Saban sürerken öküzleri dürtmek için kullanılan uzun ve ucu iğneli değnek. (s.375)*
- ökçe: *T. is. Topuğun altı. alçak ökçeli potin. (s.375)*
- öreke: *T. Eski zaman kadınlarının yün vesaireyi bükmek için tepesine taktıkları çatal değnek .(s.377)*
- özgeç: *T. is. İp merdiven.(s.378)*
- püskül: *T. is. İplik veya ipek ve yahut sırmadan yukarısı top ve aşağısı dağınık askı. mec. Müşkûlât, mevâni. (s.390)*
- reze: *T. is. Kapıya geçirmek için yapılan demir.(399)*
- saat: *Ar. is. Bir günün yani gündüzle geceden ibaret zamanın taksim edildiği 24 kısımdan her biri ki o da 60 dakikaya mümkasımdır. (s.408)*
- saban: *T. is. Çift sürmeye mahsus ziraat aleti. (s.405)*
- sabun: *T.is El yıkamaya, beden ve çamaşırdan kiri, yağı çıkarmaya yarayan ve zeytinyağı, soda vesaire ile yapılan maruf beyaz madde. (s.405)*
- saz: *T.is Hasır ve sepet yapılan ince ve yumuşak kamış. (s.419)*
- sedef: *Ar. is. İçinden inci çıkan bir nev'i istiridyeye ve onun kabuğu ki kıymetlidir ve tezyinatta kullanılır. (s.421)*

sepet: *T. is. Kamıştan veya ince söğüt dalından çamaşır vesaire vaz'ına mahsus örülerek muhtelif şekillerde yapılan kap. Sepette pamuk iddihâr edilmiş malûmat.* (s.424)

sır: *T. is. Çanak ve çömleklerin içine, aynanın arkasına sürülen cilâ.* (s.431)

sıra: *T.is. Oturulacak tahta kanep.* (s.431)

sini: *T. is. Büyük yemek tepsi, meydan sinisi pek büyük sini.* (s.435)

sof: *T. is. Yün. Yünden mamul bir nev'i kumaş.* (s.437)

sofra: *T. is. Sofra. Yemek masası.* (s.437)

şahmerdan: *T.is. Büyük ve ağır çekiç veya tokmak.* (s.450)

şamandıra: *T.is. Gemi bağlanmak için limanda demir atılarak deniz yüzünde tutulan içi boş ve her tarafı güzelce kapatılmış demir fiçi.* (s.451)

şemsiye: *Ar. is Güneşten muhafaza için elde tutulan mini mini çadır gibi maruf alet.* (s.457)

şıvgar: *T. is. Top arabası okunun önüne konan ağaç çılgar.* (s.460)

tabak: *T. is. Sofrada vesairede kullanılan malûm kap.* (s.467)

tahta: *Far. is. Safha hâlinde biçilmiş ağaç. Kereste. Levha. Parça* (s.472)

takoz: *T. is. Tahtadan kama.*(s.474)

taktak: *T. is. Çamaşır dövmeye mahsus yassı tokmak.* (s.474)

talika: *T. is. Dört tekerlekli küçük araba.* (s.475)

tas: *Ar. is. Altı yuvarlak, bakir vesair madenden kap*

tava: *T.is Yağ eritip balık ve köfte gibi şeyler kızartmağa mahsus uzun saplı yayvan mutfak aleti.* (s.480)

tavan: *T. Ev çatısının altına, iç taraftan mihlanan tahtalar.* (s.481)

tebeşir: *T. is. Kireç ve alçıya müşabih beyaz ve yumuşak bir madde, siyah tahtada yazı yazmakta kullanılır.* (s.483)

tekerlek: *T. is. Yerde yuvarlanıp giden yahut gidebilen müdevver şey: peynir, araba tekerleği.* (s.488)

tekne: *T.is. Tahtadan yapılan veya yekpare ağaçtan oyulup yontulan müstakil büyük kap: hamur, çamaşır teknesi. Geminin zarfı ve denizde yüzen kısmı.* (s.489)

tel: *T.is. Pek uzun ve iplik gibi ince sey. saç teli, kılâptan teli, elektrik teli, keman teli.* (s.489)

teles: *T.is. Eskiyip telleri meydana çıkmış (kumaş).* (s.490)

tencere: *T. is. Ateşte yemek pişirmeye mahsus demir, bakir, çinko kap.* (s.493)

tenef: *T. is. Çadır ipi.* (s.493)

teneke: *T. is. Üstü kalaylanmış ince demir safhası. sf. Bu maddeden yapılmış şey: teneke kutu, teneke cezve.* (s.493)

teneşir: *T. is. Ölüyü yıkadıkları dört ayaklı küvet.*(s.493)

tıpa: *T. is. Şişe vesaire tıkadıkları mantar, tapa.* (s.503)

tırabzan: *T.is. Kısa ve kalın parmaklık.* (s.503)

tırkaz: *T.is. Kapının arkasına sürülen odun veya demir sürgü.* (s.504)

tırmık: *T.is Küçük çengel. Bir nev'i ziraat aleti. Tırnakla yırtılan şeyin eseri.* (s.504)

tokmak: *T. is. Kalın tahta çekiç. Kapı kanadına asılı demir.* (s.505)

top: *T.is Lâstikten veya meşinden toparlak maruf şey. Katlanıp deste hâline konmuş kumaş vesaire: bir top bez. Barut ve mermi ile doldurulup atılan büyük ve ağır silâh.* (s.506)

- tulum: *T. is. Hayvanın karni yarılmadan çıkarılan derisi ki içine su vesaire konur.* (s.508)
- urğun: *T.is. Kalın ip. Halat.* (s.516)
- ülgüç: *T.is. Kıl yolacak, tıraş edecek alet. Ustura.* (s.521)
- varil: *Fr. is. Küçük fıçı.* (s.527)
- yaba: *T. is. Köylülerin çayırlarda ve harman yerlerinde ot ve saman atmak, ekin savurmak için kullandıkları çatallı kürek.* (s.535)
- yafta: *T.is Kutu ve şişelerin üstüne ta'rifatı havi olarak yapıştırılan küçük kâğıt.* (s.535)
- yalım: *T.is. Bıçak. Kılıç vesairenin keskin tarafı.* (s.536)
- yay: *T. is. Ok atmaya mahsus alet, keman. Esneyen alet. Zemberek.* (s.539)
- yaygı: *T. is. Yere ve bir şeyin üstüne serilen şey, kilim.* (s.539)
- yayık: *is. Yağ çıkarmak için süt çalkaladıkları maruf fıçı.* (s.539)
- yerâa: *T.is. Kamış. Kamış kalem.* (s.541)
- yular: *T.is. Hayvani bağlamak için başına takılan şey.* (s.542)
- yumak: *T. is. Top gibi yuvarlak sarılmış ip veya iplik.* (s.542)
- yüksük: *T. is. İğneyi itmek için parmağa takılan şey.* (s.543)
- zemberek: *T.is. Tahrike veya sıkıştırmaya yarayan demir yay.* (s.549)
- zımpara: *T. is. İnce ve sert kumlu taş madeni.* (s.552)
- zil: *T. is. Parmağa ve def gibi dairelere takılan küçük çanlar.* (s.553)
- zoka: *T. is. Palamut gibi büyükçe balıkları tutmaya mahsus ucu iğneli kurşun.* (s.553)
- zurna: *T. is. Farsî "suma"dan. Keskin bir ses çıkaran ve ekseriya davul ile beraber üflenerek çalınan çalgı.* (s.554)

Resimli Türkçe Kamus'ta 213 basit yapılı eşya ismi tespit edilmiştir. Kök halinde olan ve herhangi bir yapım ekiyle genişletilmemiş olan bu kelimelerin % 78'i Türkçe, % 9'u Arapça, % 4'ü Farsça, % 4'ü Fransızca, %1'i İtalyanca, % 0,46'sı ise Yunanca kelimelerden oluşmaktadır. En fazla kelimenin Arapçadan alındığı görülmektedir. Bütün diller farklı farklı yollarla birbirleriyle etkileşim içine girerler. Demirci, dillerin en yaygın temas yollarını şöyle sıralamıştır: "Aynı coğrafyada iç içe yaşamak, aynı coğrafyada sınır komşusu olarak yaşamak, ticaret yoluyla ilişki, din yoluyla ilişki, teknoloji yoluyla ilişki, spor yoluyla ilişki, sanat dalları yoluyla ilişki, felaketlerden dolayı haberler yoluyla ilişki vs." (2014:331). Görüldüğü gibi bütün dünya dilleri arasında kelime alışverişinin yapılması zaruridir.

Aksan; Arapça ve Farsçanın Türkçeye etkisi üzerine şu tespitleri yapmıştır (2017:117): "İslamiyet'in benimsenmesinden sonra Arapça sözcükler dile yerleşmeye başlamış, Karahanlı dönemindeki Kutadgu Bilig' yabancı öğelerin oranı %1-2 iken, 2 yüzyıl sonra yazılan Atabetü'l Hakâyık'ta bu oran % 20-26'ya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde, başlangıçta düşük olan sayı (Sultan Veled'de ve Yunus Emre'de % 13, Yunus Emre Divanı'nın kimi yerlerinde %22) giderek yükselmiştir." Aksan'ın Farsça için tespiti ise şu şekildedir (2017:117): "Kendi sayımlarımıza göre Divan şairlerinden Bâkî'de % 65, Nefî'de % 60, Nabî'de % 54 oranında yabancı sözcük bulunmaktadır. Tanzimat Dönemi'nin şair ve yazarlarından Namık Kemal'de %62, Şemsettin Sami'de % 64, Ahmet Mithat'ta %57; daha sonraları, Türkçülük akımının temsilcisi Ziya Gökalp'te % 55'tir.

Bilindiği üzere Eski Türkçe, Türk Dilinin VI-XI. yy. arasındaki dönemidir. "Türk yazı dilinin ele geçen ilk örnekleri Orhun Âbideleri'nin metinleridir. Fakat bu metinler şüphesiz Türk yazı dilinin ilk örnekleri değildir. Çünkü Orhun Âbideleri'ndeki dil; yeni teşekkül etmiş bir yazı dili olarak değil, çok işlenmiş bir yazı dili olarak karşımıza çıkmaktadır." (Ergin 2009:13). Tespit edilen Türkçe basit kelimelerden bazılarının Eski Türkçeden günümüze ulaştığını görüyoruz: *yüksük >yüksük, beşik, bukağı, kıymuk, kolan, kuskun, saban vb.* eşya adları örnek olarak gösterilebilir. Ergin, basit kelime olan kökü şöyle açıklamıştır (2009: 106): "Kök bir kelimenin mânâsı ve yapısı bozulmadan parçalanamayan şeklidir.

Demek ki kök mânâlı en küçük dil birliğidir. Kökler tek başlarına veya eklerle birleşmek suretiyle kullanılırlar. Kelime dediğimiz tek başına kullanılan mânâlı ve vazifeli ses veya ses toplulukları ya kök halinde bulunan veya kök ve eklerin birleşmesinden meydana gelen dil birlikleridir. Demek ki kökler en küçük kelimelerdir.”

3. RESİMLİ TÜRKÇE KAMUS’ TA TÜREMİŞ YAPILI EŞYA ADLARI

3.1. Addan Ad Türeten Eklerle Oluşturulmuş Eşya Adları

“İsimden isim yapma ekleri; isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir. Bu ekler; isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Yani isimden isim yapma ekleri isimden isim yapma eklerinden ve fiilden isim yapma eklerinden sonra gelebilirler.” (Ergin, 2009:155).

Ağız + lık: *T. is. Sigara içilen çubuk. Nefesle çalınan sazın ağza gelen kısmı. (s.5)*

Bağ + ırdak: *T. is. Aslı: Bağıldak. Beşikte yatan çocukların kundaklarını bağlamak için kullanılan kumaştan enli bağ. Kadınların kullandıkları âdet bezi. (s.29)*

Bayram + lık: *T.is. Bayrama mahsus: bayramlık esvap. (s.39)*

El + diven: *T.is. Eli giydirmeye mahsus kumaş veya güderiden parmaklı mahfaza. Ellik. (s.115)*

Er + keç: *T. is. Fırıncı küreği, erkek. (s.120)*

Ev + lik: *T.is. Eve mahsus veya evde bulunan. (s.125)*

Göz + gü: *T.is. Ayna, mir'ât. (s.153)*

Kab + uk: *T.is. Bir şeyin üstünü örten sert kısr. Midye, istiridye gibi bazı hayvanatın mahfazaları. (s.227)*

Kap + ı: *T. is. Her türlü binanın girilip çıkılacak yeri. Bab. (s.234)*

Kol + tuk: *T.is. Kolun omuz mafsalının altında teşkil ettiği zaviye. Köşe, tenha yer. Sokak köşelerinde küçük dükkân. Kol dayanacak yerleri olan büyük ve rahat sandalye, mec. Müdâhene, yüze karşı medih. Tefahür, övünme. (s.259)*

Kuzgun + cuk: *T. is. Hapishane kapısındaki demir parmaklıklı pencere. (s.268)*

Maşa + ı: *T. sf. Maşaya benzeyen bir aleti olan. (s.290)*

Okka + lık: *T. is. Bir okka ağırlığında olan. Okka ile satılan. (Kap) Bit okka istiap eden.(s.370)*

Omuz + luk: *T. is. Omuza takılan nişan. Apolet. (s.371)*

Peçe + te: *T. is. Yemek havlusu, peşkir, el bezi. (s.383)*

Pusu + la: *T.is Gemilerin yolunu gösteren maruf alet. (s.390)*

Sap + an: *T.is. Uzağa taş atmaya mahsus ve iki ucundan birer gaytana bağlı küçük bir kese. Eski zamanda harpte silâh vazifesini görürdü. (s.415)*

Tabak + a: *T. is. Tütün veya sigara kutusu. (s.468)*

Tepe + lik: *T. is. Serpuşun tepesine dikilen süs. (s.494)*

Top + aç: *T.is. Çocukların kırbaçla döndürdükleri tahtadan oyuncak. (s.506)*

Top + ak: *T.is Yuvarlak şey, top. Hayvan ayağının topuğu. (s.506)*

Tulum + ba:?. *Suyu kuyudan çeken makine, yangın söndürmeye mahsus alet. (s.508)*

Tüfek +lik: *T.is. Silâh çatısı. (s.510)*

Yağ + lık: *T. is. Mendil. Çevre, havlu, peçete. (s.535)*

Yel + paze: *T. is. Sıcak havalarda rüzgâr hâsil etmek için kullanılan maruf alet. Mirvaha. (s.540)*

Resimli Türkçe Kamus’ ta addan ad türeten eklerle oluşturulmuş 25 eşya adı tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz bu eşya adlarının bazılarının ilk Türkçe ansiklopedik sözlük olan Dîvânü Lugâti’ t-Türk’ te

geçtiğini görüyoruz. Talip Yıldırım ve Musa Çiftçi'nin *Dîvânü Lügâti't-Türk'te Yer Alan Alet Eşya Adları* adlı çalışmasından birkaç örnek gösterecek olursak:

Bağırçak: "Eşek semeri" anlamına gelmektedir (DLT I: 502, 1), (EDPT, 318). <bağır- "bağır, ciğer" + -çak, bu ek ise küçültme bildiren bir ek olup, bu kelime ise bu özelliğin zayıflamış olduğu kanaatine varabiliriz (DLTG, 64) (Yıldırım & Çiftçi, 2012:1231)

Boyunduruç: "Her iki öküzün birden boynunun üzerine konulan boyunduruk." anlamına gelir (DLT III, 179:17; EDPT, 387). Bu kelime < boyun + duruk şeklinde olup "duruk" eki nesne isimleri türetmeye yarar. İsimden isim yapma ekidir (DLTG,72) (Yıldırım & Çiftçi, 2012:1231).

Harezmi Türkçesinde "közğü", Çağatay Türkçesinde "gözğü" şeklindedir (Seng. 306 v5). Kelime Codex Cumanicus' ta "küzgü" (CC. 86-29) şeklindedir (KBS I, 391). Çağdaş lehçelerde yaşayan bu kelime kö- "görmek, bakmak" fiilinden önce "-z +" ile isim yapmış sonra "köz+" ismine "+gu" isimden isim yapma eki getirilmiştir (DLTG, 81).²

Çalışmamızda addan ad yapan eklerden en fazla *lık, lik, luk, lük* ekiyle oluşturulmuş eşya isimlerini görüyoruz. Örneğin *tüfek* kelimesi Eski Türkçede *tüwek* "üfleme borusu" olarak geçmektedir. Bu boru genellikle silahlarda bulunur. Bu kelimeye getirilen *lık* eki bu boru ile yapılan silahların muhafaza edildiği yerdir. Banguoğlu, "Çok işlek eklerimizden biri olan -lik de (E.T. -lik) bir çekim ekini andıran bir kullanışa sahiptir. Üretim eki olarak -lik çok çeşitli anlatımlarda görülür." Açıklamasını yaparak maddeler halinde de bu anlatımları örneklendirmiştir (2019:193-194). Çalışmamızdaki eşya adları için gerekli olan maddeleri bizde sıralayalım:

a. Çekim eki anlatımına uygun olarak adlara gelip içinlik sıfatları yapar: *yazlık şapka, bayramlık elbise, dolmalık biber* gibi.

b. Bu sıfatlar yoğun anlamları ile geniş ölçüde isimleşirler ve nesneye mahsus nesneyi gösterirler, bazı aygıt adları olurlar: *Gözlük, kulaklık, ağızlık, tuzluk* gibi (Banguoğlu, 2019:193-194).

Kuzgun + cuk: Eski Türkçede *kuzgun* "kargaya benzer kuş" anlamındadır ve *cuk* ekinin sonradan getirildiği kanaatindeyiz. Ergin, "-cık, -cik, -cuk, -cük eki Eski Türkçede yoktu. Bu ekin Türkçede eskiden beri görülen ve kendisinin bir eşi olan -cak, -cek ekinden türemiş olduğu anlaşılmaktadır. Sonradan ortaya çıkmış olan bu ek Batı Türkçesinde başlangıçtan beri kullanılmaya başlanmış ve son zamanlarda işlekliliği çok artmıştır." açıklamasını yapmıştır (2009: 165).

Pusu + la kelimesindeki *la* eki aslında isimden fiil yapan bir ektir. Ergin'in "Bir iki misalde işlek olmayan bir isimden isim yapma eki gibi görülen bu ek aslında işlek bir isimden fiil yapma ekidir. *kış-la, yay-la* kelimelerinde görüldüğü gibi yer ismi yapar. Bu kelimelerin aslı *kış-la-*; *yay-la-* fiilinden yapılan *kış-la-ğ, yay-la-ğ* şeklinde isimler olup sondaki *ğ*'nin düşmesi ile *kış-la, yay-la* şekline geçmişlerdir. Bu yüzden *-la-* isimden fiil yapma eki bir isimden isim yapma eki durumuna düşmüştür." (2009: 165) şeklindeki açıklaması bu konuda bizleri aydınlatmıştır.

Top + aç kelimesindeki *-aç, -eç* ekleri de işlek olmayan eklerdir. Benzetme ve ilgi fonksiyonu vardır. *top-aç, baqır-aç (>baqraç), qır-aç, boz-aç* «boza çalan» misallerinde olduğu gibi (Ergin, 2009: 177).

Top + ak kelimesindeki *-ak, -ek* ekinde işlek olmayan bir olduğunu ve benzerlik ifade ettiğini belirten Ergin şu örnekleri vermiştir: *top-ak, sol-ak, baş-ak, ben-ek* (Ergin, 2009: 177).

Sap + an: Eski Türkçede *saban* "Karabasan toprak sürme aygıtı" olarak geçer. Sapan kelimesindeki kökün *sap* olduğu kanaatindeyiz. "Sap gibi ortada kalmak" deyimini de bize bu kelimenin kökünün sap olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ergin; kelimedeki *an* eki için şu açıklamayı yapmıştır: "Bu ek işlek olmayan, ancak bir iki misalde görülen bir ektir. Bugün canlılığını kaybederek bulunduğu kelimelerde köke karışmış durumdadır. Çok belirli bir fonksiyonu yoktur. Eklendiği köklerin umumî olan mânâlarını tahsis ederek, muayyenleştirerek daha belirli ve hususî gövdeler yapar: *oğl-an* (< *oğul-an*), *er-en, kız-an* gibi." (2009: 175).

El + diven: Bu kelimedeki *el* Türkçe bir organ adıdır. Eldiven kelimesi Farsça "destvân"dan Türkçeleştirilmiştir. "El" anlamındaki "dest" ve "koruyan" anlamındaki "-bân" eki bileşimiyle Destbân

² Benzer kelimeler için Yıldırım & Çiftçi (2012)'nin "Dîvânü Lügâti't-Türk'te Yer Alan Alet -Eşya Adları" isimli çalışmasına bkz.

/ destuvân eli koruyan anlamı veren eşya adı doğmuştur. Merdiven kelimesinin de bu eki aldığını görüyoruz.

Yel + paze: Türkiye Türkçesinde *yelpik* "astım, nefes darlığı" anlamlarına gelir. Nişanyan kelimesinin geçtiği Mukaddimetül- Edeb'ten şu örneği vermiştir: *yelpindi yelpise birle [yelpaze ile yellendi]* (URL 1). *Yel* "üfleme" kelimesinin, paze ekiyle birleştiği kanaatindeyiz.

3.2. Fiilden Ad Türeten Eklerle Oluşturulmuş Eşya Adları

Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler. Yani, fiilden isim yapma ekleri isimden fiil yapma eklerinden ve fiilden fiil yapma eklerinden sonra gelebilirler (Ergin, 2009: 185)

as-kı: *T. is. Tezyin için duvarlara asılan çiçek, kumaş vesaire. Perde, Avize. Bir şeyi asmaya mahsus şey: pantolon askısı. (s.19)*

at-kı: *T. is. Bez dokurken mekikle atılan argaç, omza atılan şal gibi şey. (s.22)*

at-langıç: *T. is. Derenin ortasına basıp öteye atlamak için konan taş. (s.22)*

bas-kı: *T.is. Basıp sıkacak alet, mengene, cendere, sıkı, tazyik, kalıp, damga. Hüküm ve nüfuz. (s.36)*

bıç-ak: *T.is. Biçmekten kesecek alet. (s.48)*

bıç-kı: *T. is. Testerenin büyüğü. (s.48)*

bile-ği: *T. is. Alât-ı kâtl'ayı bileyen alet. (s.49)*

çak-ı: *T.is. Açılıp kapanan küçük cep bıçağı. (s.71)*

çak-mak: *T. is. Çakacak alet. (s.71)*

çal-gi: *T. is. Musiki aleti veya takımı. Musiki, ahenk. (s.72)*

çek-çek: *T. is. Dört tekerlekli el arabası. (s.76)*

çek-tir-me: *T. is. Kürekle hareket ettirilir büyük odun vesair kayığı. (s.77)*

değ-nek: *T. is. İnce sopa, baston. (s.91)*

döğ-üç: *T. is. Çamaşır tokmağı. (s.103)*

döşe-k: *T. is. Yatak. (s.104)*

düd-ük: *T. is. Nefesle çalınan ve ince bir ses çıkaran maruf saz. Vapur ve lokomotifin buharla ses çıkardıkları bom. mec. Uzun ve işi boş şey: düdük makarnası, mec. (105)*

ele-k: *T. is. Un gibi ince mevâddın en incisini almak için bir tarafına keten veya kıldan az çok seyrek bez gerilmiş kasnak şeklindeki alet. Eleyecek alet, elekten geçirmek seçip ayırmak. (s.115)*

ger-gi: *T. is. Gerecek alet.(s.148)*

kap-ak: *T.is. Her türlü kabın üstünü örtmeye mahsus şey. Bazı a'zâ-yı bedeni örtmeye mahsus zar veya uzuv: göz kapağı. (s.234)*

kap-an: *T. sf. Cebir ve şiddetle alan, gasıp ve yağma eden. (s.234)*

kaşı-k: *T.is. Mayı ve tane hâlinde olan yiyeceği ağza götürmeye mahsus alet. (s.239)*

kaz-an: *T. is. Pek büyük tencere. (s.243)*

kaz-ma: *T.is. Toprağı eşme, hafır. Hakk. Toprağı kazmaya mahsus maruf alet. (s.243)*

kes-er: *T. is. Bir tarafı keskin öbür tarafı çekiç biçiminde tahta sapa geçirilmiş marangoz aleti. (s.249)*

kıl-ıç: *T. is. Maruf âlet-i kâtu. (s.252)*

kıs-kaç: *T. is. Demircilerin kızgın demiri tuttıkları maşa. İstakoz gibi hayvanların tutup sıkıya ve kesmeye mahsus uzuvları. (s.254)*

otur-ak: *T. is. Oturacak yer. Merkez. Oda içinde def-i hâcet için kullanılan kap. İşten kesilmiş kimse. (s.373)*

ölç-ü: *T. is. Mesâha. Mukayese. Mikyas. Ölçecek alet, ölçülen miktar. (s.376)*

ör-gü: *T. is. Örülmüş saç destesi.*

ört-ü: *T. is. Örtmeye yarayan şey. Sütire: masa, karyola, eyer vesaire örtüsü. (s.377)*

sün-ger: *T. is. Denizden çıkarılan yumuşak ve mesâmâtlı bir cisim. Silmeye, ovmaya, su çekmeye yarar. (s.444)*

süpür-ge: *T. is. Süpürecek alet. (s.445)*

süz-geç: *T. is. Mayîâtı süzüp posa ve tortularını tutmaya mahsus delikli kap. (s.447)*

süz-gü: *T. is. İnce süzgeç. (s.447)*

yala-k: *T. is. Hayvanların içinden su içtikleri kap. (s.536)*

Resimli Türkçe Kamus'ta fiilden ad türeten eklerden oluşmuş 35 eşya adı tespit edilmiştir. Yine bu eşya adlarının bazılarının *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te geçtiğini görüyoruz:

Bıç-kı: “bıçgu bıçek “Bıçkı, bıçak” anlamına gelmektedir (DLT I: 13,11;EDPT, 294-295). DLT’de bıç- “kesmek, biçmek” anlamındadır. “-ğu” eki DLT’de soyut isim veya alet ismi yapar (DLTG, 89).” Yıldırım & Çiftçi, 2012:1236)

kıskaç: “kıskaç “Kıskaç” anlamına gelmektedir (DLT I: 455,12; EDPT, 667). *<kıs-g(k)aç “-gaç” eki fiilden alet ismi yapan ektir.” (Yıldırım & Çiftçi, 2012:1236). Banguoğlu’na göre “Eski Türkçede canlı ve birleşik olması muhtemel -geç ekinden, damak sesinin düşmesiyle meydana geldiği görülüyor (açkaç kıskaç) (2019:239). Bu ek eski şekliyle ve anlatımları ile de dilimizde canlı kalmış (süzgeç, dayangaç), hatta bazen kelime eski ve yeni şekliyle yan yana yaşamıştır (kıskaç x kıskaç) (Yıldırım & Çiftçi, 2012:1236)

kaşık ~kaşuk: “Kaşık” anlamına gelmektedir (DLT I: 383, 2;EDPT: 671). Eski Türkçeden itibaren kullanılan bir kelimedir. Eski Kıpçakçada da aynı şekilde kullanılır. Eren, bu sözcüğü “kaşı-” kökünden almıştır (akt: Yıldırım & Çiftçi, 2012:1236)”

-ık / -uk, -k (ET-yUk) ekleri için Korkmaz şu açıklamayı yapmıştır: “Geçişli, geçişsiz tek ve çok heceli fiillere gelerek sıfat ve adlar türeten çok işlek bir ektir. Bu ekle yapılmış türetmelerin özellikle sıfat olanlarında, yapılmış bitmiş bir işi nitelik olarak üzerinde taşıma özelliği vardır. Bu da görüşümüzce ekin ET- yUk kökenli olmasıyla ilgilidir.” (2019: 154)

süpürgü: “Süpürge” anlamına gelmektedir (DLT I: 490, 10) < süpür- “süpürmek” +”gü” bu ek ise fiilden alet ve ya eşya ismi yapan ektir. Clauson, bu kelimenin eski Moğolca kaynaklarda “şı ‘ürge” şeklinde varlığını gösterdiğini ifade etmiştir (Yıldırım & Çiftçi, 2012:1236).³

çak-mak: Bu kelimeye getirilen mak eki isim yapma eklerinin başında gelir. “Fonksiyonu fiillerin hareket isimlerini yapmaktır. Fiil kök ve gövdeleri hareketleri karşılayan; fakat tek başlarına kullanılmayan; ancak şahıs, zaman, şekil vs.’ ye bağlanmak suretiyle kullanım sahasına çıkan dil birlikleridir.” (Ergin, 2009:186)

as-kı, at-kı, bıç-kı: ör-gü, süz-gü: Korkmaz; bu kelimelere getirilen eki; eklendiği fiilin son ses durumuna göre, ön sesi tonlu ve tonsuz biçimler alabilen ek olarak açıklamıştır. Korkmaz, ekin görevini de şöyle sınıflandırmıştır (2019:152):

1. Çeşitli araç gereç adları türetir: *askı, atkı, bıçkı*. vb.
2. Çeşitli nitelikte somut adlar türetir: *baskı, biçki, bitki, büzgü*. Vb
3. Çeşitli soyut adlar türetir: *bilgi, bulgu, coşku, çelişki* vb. Eski Türkçede ekin yalnız -ğu, -gü şeklinde olduğunu belirten Ergin, vokal ve konsonant uyumlarına bağlanmasının Batı Türkçesinde son zamanlarda olduğunu belirtmiştir (2009: 190).

³ Diğer kelimeler için Yıldırım & Çiftçi (2012)’nin “*Dîvânü Lügâti't-Türk'te Yer Alan Alet -Eşya Adları*” isimli çalışmasına bkz.

süz-geç: Korkmaz, bu ekin fil kök ve gövdelerden ad ve sıfatlar türettiğini, eklendiği fiil gövdelerinin genellikle -n ve -r- çatı eki almış gövdeler olduğunu ifade etmiştir (2019:151).

Banguoğlu, -geç eki için Eski Türkçeden beri başlıca aygıt adları yaptığını belirtmiştir. Banguoğlu'nun tahminine göre: "Aslında bu ek fiile ek -ge nin -eç küçültme ekiyle uzatılmış olabilir." (2019:239).

"Eskiden beri görülen, fakat işlek olmayan bu ek de -gıç, -giç, -guç, -güç ekinin bir eşidir. Fonksiyonu aynıdır ve onun gibi bugün ancak bir kaç misalde görülür: *süz-geç*, *yüz-geç* «yüzme», *qıs-qaç* gibi." (Ergin, 2009:191).

süpür-ge: Banguoğlu, "Eski Türkçede oldukça yaygın şekilde ve türlü anlatımda adlar ve sıfatlar yapmış olan bu ekin daha eski bir -ge-g birleşiminden geldiğini sanıyoruz (tal-ga-g>dalga gibi bil-ge-g>bil-ge). Bu ekle çok heceli tabanlardan başlıca aygıt, organ, hayvan, bitki, yemek adları vardır." açıklamasında bulunarak *sürünge*, *götürge*, *süpürge*, *kaburga* örneklerini vermiştir (2019:238).

Korkmaz, -gA ekiyle -(I) r-/ -(U) r-' lu ettirgen fiil gövdelerinden kurulmuş bazı alet, organ, bitki ve hayvan adları olduğunu belirtmiştir: *çekirge*, *kaburga*, *süpürge* (2019:150).

kap-an, kaz-an: fiillerine getirilen an eki hakkında Korkmaz, geçişli ve geçişsiz tek ve çok heceli fiillerden sıfatlar türeten ve bir işi yapanı gösteren ad olarak da kullanılan çok işlek bir sıfat- fiil eki olduğunu belirtmiştir (2019:150).

Ergin, *başla-y-an*, *gül-en* gibi geçici isimlerle *düz-en*, *kır-an* gibi kalıcı isimlerde bu ekin olduğunu belirtmiştir (2009:200).

kıl-ıç: kezlik: "Kılıç" anlamına gelmektedir (DLT I: 183,8;EDPT, 760). "Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah" anlamındadır. E.T ve O.T'de "kılıç" şeklindedir. <kıl+ıç. Uygurca'da "kılıç" şeklindedir, Azerice' de ise "kılınc" şeklindedir (KBS I, 508).

Ört-ü, ölç-ü: Banguoğlu'nun bu ek üzerine görüşleri şöyledir: "Türk dillerinde çok eski ve yaygın bir sıfat-fiil eki olduğu anlaşılan -ig daha Eski Türkçede damak sesini tek tük düşürmüş görünüyor (Köni yazı). Batı Türkçesinde ise erkenden bu işleyişini ve son damak sesini yitirmiş, fiilden adlar ve sıfatlar yapan bir ek olarak canlılığını az çok korumuştur. Başka bir deyimle burada -ig sıfat-fiillerinden gelen kelimeler sonseslerini düşürmüşler ve yenileri -i ekiyle yapılır olmuştur. Ek hemen daima tek heceli tabanlara gelir: *tirig>diri gibi ölü*, *doluk*, *katı*. Ancak dilimizde bu üremeden kalan kelimelerin daha çoğu yoğun ve yalın türlü anlatımda adlardır. Aralarında *kılışın ürünü* (nom de produit) hakim görünür: yapı, çatı, ölçü, tartı, örtü gibi (2019:244).

Ergin, bu ekle ilgili güzel bir tespitte bulunmuştur: " -l-'li fiil gövdesinden -ı, -i, -u, -ü ile yapılmış bazı misaller karşısında, onlarla ilgili isimlerden -lı, -li, -lu, -lü sıfat eki ile yapılmış benzerleri olduğu için, daha dikkatli bulunmak lâzımdır: Meselâ yapısı *yaz-ı-l-ı*, *yap-ı-l-ı*, *ört-ü-l-ü* şeklinde olan kelimelerle bunlara benzeyen fakat yapısı *yaz-ı-l-ı*, *yap-ı-l-ı*, *örtü-lü* şeklinde olan kelimeler. Ses yapısı aynı, şekil yapısı ayrı olan bu kelime çeşitleri arasında çok ince bir mana farkı bulunduğu dikkat edilmeli ve birincilerde, yani fiilden yapılmış isimlerde ikincilerden, yani isimden yapılmış isimlerden daha çok fiil kokusu, hareket kokusu bulunduğu unutulmamalıdır." (2009:193).

4. RESİMLİ TÜRKÇE KAMUS' TA BİRLEŞİK YAPILI EŞYA ADLARI

4.1. Belirtisiz İsim Tamlaması Kalıbıyla Oluşan Birleşik Eşya Adları

Belirtisiz ad tamlamasında tamlayan ad eksiz yani yalın durumdadır. Yalnız tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki almıştır. "Belirtisiz isim tamlamaları tamlayanın aldığı ilgi eki olmayan fakat tamlanan eklerini muhafaza eden isim tamlamalarıdır. Bu yüzden belirtili isim tamlamasındaki kesinlik bu tür tamlamalarda yoktur." (Demirci, 2015:36).

bostan korkuluğu: *Muzır kuşları korkutup kaçırtmak için bostanlarda odun ve paçavralardan insan şeklinde yapılan şey. Düşmek tehlikesi olan yerlerde duvar ve parmaklıktan çekilen kenar. mec. bostan korkuluğu gösterişli fakat elinden hiçbir şey gelmeyen âciz ve şahsiyetsiz adam.*(s.261)

boyacı küpü: *T. is. Boyacının boyayı koyduğu küp.* (s.52)

cankurtaran simidi: *T. is. Tahlisiye simidi, gemilerde simit şeklinde mantar.* (s.434)

- çakmak taşı: *T. is. Demirle veya birbirine şiddetle vurulduğu zaman kıvılcım çıkaran taş. (s.71)*
- deniz köpüğü: *T. is. "lüle taşı" denilen beyaz ve yumuşak maden. Gayet hafif mavi renk.(s.263)*
- eğer kaşı: *T. is. Eğerin ön ve arkasındaki çıkıntılar. (s.126)*
- eğer kaltağı: *T. is. Eğerin ahşaptan olan kafesi. (s.126)*
- gemi omuzluğu: *T. is. Geminin baş ve kış taraflarının yanlarındaki kırım yerleri. (s.371)*
- göz taşı: *T.is. Zarf kibrit, nühâs denilen zehirli bir ilaç. (s.153)*
- kandil şamandırması: *T. is. Yağ kandilinin fitilini yağ üstünde tutan telli mantar. (s.451)*
- küfegi taşı: *T. is. Sünger taşı. (s.269)*
- kedi gözü: *T. is. Bir nev'i kıymetli taş, aynü'l-hirre. (s.244)*
- mizana direği: *Fr. is. Sefinenin kış tarafındaki direk.(s.312)*
- musalla taşı: *T. is. Cenazenin konduğu taş.(s.323)*
- nalıncı keseri: *T. is. Daima kullananın önüne doğru yontar bir nev'i keserdir ki mecazen menfaatperest adama tabir olunur.(s.249)*
- saban ökçesi: *T. is. Sabanın demiri. (s.405)*
- sabun taşı: *T. is. Leke çıkarmaya mahsus bir nev'i kil. (s.405)*
- sapan taşı: *T. is. Sapanla atılan taş. (s.415)*
- sünger taşı: *T. is. Süngere benzeyen gayet hafif bir taş. (s.444)*
- sürme taşı: *T. is. Antimon. (s.445)*
- akçe tahtası: *T. is. Para saymaya mahsus levha, bir tahtada bir defada ve peşin. (s.472)*
- elmaştırması: *T. is. Elmas tarzında yontulmuş cam. (s.503)*
- tava sapı: *T. is. T. is. Tavanın tutulacak yeri. (s.415)*
- tuvalet masası: *T. is. Tuvalet âlât ve edevatını cami masa. (s.510)*

Resimli Türkçe Kamus' ta belirtisiz ad tamlaması kalıbıyla oluşan 24 birleşik eşya, araç-gereç adı tespit edilmiştir. Tespit edilen birleşik kelimelerin 1'inin imlâda bitişik yazıldığı görüyoruz. Korkmaz, çalar saat örneğini vererek şu açıklamayı yapmıştır: "Kelimenin anlamı ne çalar'dır ne de herhangi bir saattir. Zil çalma özelliği olan bir saat türüdür. Birleşğin her iki ögesi de kendi anlamlarını korumakla birlikte, yeni bir kavrama karşılık olacak yeni bir sözlük birimi oluşturmuşlardır. Bu gruptaki birleşik sözlerin imlâda ayrı yazılmış olması onların birleşik kelime olma niteliklerini yok etmez. Çünkü imlâ saymaca (itibarî) bir yazım biçiminden ibarettir." (2019: 191).

Dilimizde birleşik kelimelerin farklı kelime kalıplarıyla oluştuğunu görüyoruz. Özellikle belirtisiz ad tamlaması kalıbıyla oluşmuş çok sayıda birleşik kelime olduğunu görülmektedir. Korkmaz, bunun sebebini şöyle açıklıyor: "Çünkü belirtisiz ad tamlamaların da, tamlayana eklenen ilgi durumu eki, tamlananı belirli bir kişi ya da nesneye dar bir aitlik ilişkisiyle bağladığı hâlde, belirtisiz ad tamlamalarında ilişki doğrudan doğruya belirsiz genel bir nesneye, bir tür adına yöneliktir. Dolayısıyla bu tür ad tamlamaları birleşik kelime türetmeye elverişlidir (2019:192).

Birleşik isimler vurgusu olan bir guruptur. Bu vurgu genellikle son kelimedede bulunur. Ergin, birleşik isim ile birleşik kelimelerin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söyler: "Birleşik kelime her hangi bir kelime gurubunun kelimelerinin tek bir kelime hâlinde birleşmesiyle ortaya çıkan unsurdur. Bu unsurun yapısını aslı olan kelime gurubu teşkil eder. Birleşik kelime birleşmiş bir birleşik isim olabileceği gibi, birleşmiş bir isim tamlaması, sıfat tamlaması, ünvan gurubu vs. gibi kelime gurupları da olabilir." (2009: 385).

Tespit ettiğimiz *cankurtaran simidi* kelimesi sıfat fiil kalıbından oluşmuş bir birleşik kelimedir. "Dilimizdeki bir kısım adlar da -an, r- ar ve -mez sıfat- fiil-lerinin bir addan sonra gelerek

kalıplaşmasından oluşmuş sıfat fiil kalıbındadır: Ağaçkakan, başbakan, boğazkesen. vb.” (Korkmaz, 2019:193)

4.2. Sıfat Tamlaması Kalıbıyla Oluşan Birleşik Eşya Adları

“Birleşik adların bir bölümü de şekilce sıfat tamlaması kalıbındadır. Bu kalıpta olanlar özellik, nitelik, renk ve sayı bildiren sıfatların bir adla birleşmesinden oluşan ve genellikle ağaç, bitki, kuş, hayvan, hastalık vb. somut ve soyut nesne gösteren adlardır: acı badem, açık oturma, açık öğretim ak ağaç vb.” (Korkmaz, 2019:192).

burma sarık: *Kat kat sarılmış sarık.* (s.416)

demirkapan: *Mıknatıs.* (s.234)

kakma tep: *Ağaca aşılacak budak parçası.* (s.231)

kalemtraş: *Far. is. Kamış kalemi açmaya mahsus bir nev'i çakı.* (231)

karabina: *it. is. Kısa şişhane tüfeği.* (s.235)

keçe külâh: *T.is. Keçeden yapılmış mahrut şeklinde serpuş, keçe külâh etmek yeniçerilerde kabahatliyi tart etmek.* (s.244)

kumkuma: *T. is. Her tarafı yuvarlak testi veya şişe.* (s.265)

sac ayak: *T. is. Üzerine tencere konulan demir sehpa.* (s.406)

sağ akça: *Altın para kıymetinde olan.*

samankapan: *Kehribar. is. Hayvan veya kuş tutmaya mahsus alet, tuzak.*(s.234)

tel dolap: *T. is. Yiyecek muhafaza etmek için etrafına tel çekilmiş dolap.* (s.490)

yelkovan: *T. sf. Rüzgâra göre dönen şey ki rüzgârın cihet-i vezânını gösterir. Ocağın ve ya soba borusunun tepesine konulan başlık. Saatin iki iğnesinden dakikaları gösteren uzununu.*(s.262)

yeni kantar: *T. sf. Yüz kilogramdan ibaret siklet.* (s.234)

Resimli Türkçe Kamus’ta 13 sıfat tamlaması kalıbıyla oluşan birleşik kelime tespit edilmiştir. Bunlardan **demirkapan**, **samankapan** gibi birleşik kelimelerin sıfat- fiil eki olan an ekiyle oluştuğu görülmektedir. **Burma** sarık, **karabina**, **yeni** kantar, **sağ** akça, **sac** ayak gibi birleşik kelimelerinin niteleme sıfatıyla oluştuğunu görüyoruz. Karahan, bu konuda: “Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur. Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsurdaki da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz (2016: 49) açıklamasını yapmaktadır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz kumkuma, **kalemtraş** gibi sıfat tamlaması kalıbıyla oluşan birleşik isimler, iki isimden meydana gelmiştir. Korkmaz, iki addan birincisinin ikincisi önünde bir sıfat gibi kullanılmasından oluşmuş sıfat tamlaması biçiminde birleşik adların olduğunu da belirtmiştir (2019:193).

Öğrenciler tarafından sıkça karıştırılan birleşik kelime ve deyim ayrımını da burada vermeyi uygun buluyoruz. Banguoğlu, birleşik kelimenin bir yapı bilgisi terimi, deyim ise bir anlam bilgisi terimi olduğunu belirtmiştir (2019: 296). Aksoy’un da bu konudaki tespiti şöyledir: “Birleşik sözcüğü meydana getiren sözcükler, aralarına çekim ve yapım eki giremeyecek kadar kaynaşmışlardır. Birleşik sözcük, tek sözcük durumundadır. Bitişik yazılır; isim soyundandır; yani isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem gibi kullanılır. Deyimi meydana getiren sözcükler ise aralarına çekim eki almayacak kadar kaynaşmış deyimlerdir. Bu sözcüklerin kimisi isim ve fiil çekimlerine girmiştir.” (1971: 47).

5. SONUÇ

Eşyalar; geçmişten geleceğe aktarılan, insan yaşamını kolaylaştıran önemli teknolojik unsurlardır. Eşyalar, toplumun maddi kültürünü oluşturur. Bu maddi kültürler bir ulusun yaşam biçimini, medeniyet seviyesini ortaya koyan önemli unsurlardır. Bu önemli unsurlar Türkçenin sözcükçülüğünde de yerini

almışlardır. Bizler de çalışmamızda Türkçenin sözvarlığında önemli bir yer edinen kültür taşıyıcılarımız olan eşya adlarını *Resimli Türkçe Kamus*'ta tespit ederek yapı bakımından inceledik.

Resimli Türkçe Kamus'ta 313 eşya adı tespit edilmiştir. Bu eşya adlarından 213'ü basit yapılı, 61'i türemiş yapılı ve 39'u ise birleşik yapılı kelimelerden oluşmaktadır. Bu kelimelerin yaklaşık olarak % 83'ü Türkçe, %17'si farklı dillerden alınan kelimelerden oluşmaktadır. Çalışmamızda bu kelimeler incelenerek yapıları hakkında bilgiler verilmiştir. Kimi zaman kelimelerin kökeni hakkında bilgiler verilerek kaynak gösterilmiştir. Kelimeleri oluşturan ekler hakkında önemli görüşler tespit edilerek çalışmamıza eklenmiştir. Bunun yanı sıra Türkçede kelime türetme yolları hakkında bilgiler verilerek birleşik ad oluşturmak için başvurulan gramer kalıpları gösterilmiştir.

Belirtisiz isim tamlaması kalıbıyla oluşan 25 birleşik araç-gereç adı tespit edilmiştir. Bu yapıdaki bazı kelimelerin sıfat fiil eki olan *an* ekini aldığını görüyoruz, *cankurtaran simidi* gibi. Yine *sünge taş*, *sürme taş* gibi birleşik kelimelerin tamlayanını oluşturan kelimelerin fiilden türetildiğini görüyoruz. Sıfat tamlaması kalıbıyla oluşan 13 birleşik kelime tespit edilmiştir. Tamlamadaki sıfatlar koyu renk ile gösterilmiştir. Çalışmamızın genelinde maddi kültürel mirasımız olan eşya adlarının açıklamaları karşılıklarına italik olarak verilmiş ve yapıları incelenerek elde edilen bilgiler sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (2017). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AKSOY, A. Ö. (1971). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BALYEMEZ, S. (2016). *Dil Bilgisi Üzerine Açıklamalar*. Ankara: Pegem Akademi.
- BANGUOĞLU, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİRCİ, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim*. Ankara: Anı Yayıncılık, Ankara.
- DEMİRCİ, K. (2015). *Kelime Bilgisi El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, Ankara.
- ERGİN, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- KARAHAN, L. (2016). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KESTELLİ, R. N. (2011). *Resimli Türkçe Kamus*. Haz. Toparlı, R., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Z.(2019). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SEBZECİOĞLU, T. (2016). *DilBilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- YILDIRIM, T. & ÇİFTÇİ, M. (2012). Dîvânü Lûgati't-Türk'te yer alan alet-eşya adları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(2), 1229-1249.
- URL 1 www.nisanyansozluk.com. Erişim Tarihi: 20.04.2020